

PREDAREA LIMBII ROMÂNE ÎN FRANȚA. CRÂMPEIE DE ISTORIE

1. Acum câțiva ani, ca director al *Departamentului de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și de Română* din cadrul Universității din Provence (actuala «*Aix-Marseille Université*») și totodată – de ce să n-o mărturisesc ? – în fosta mea calitate, deja filtrată afectiv de trecerea vremii, de lector de ambasadă, atașat lingvistic de limba franceză la Cluj-Napoca, în ilustra Universitate „Babeș-Bolyai”, care a contat mult și în viața mea privată, am avut plăcutul prilej de a-l putea invita oficial la Aix-en-Provence, pentru a ține un ciclu de conferințe pe teme de lingvistică și gramatică, pe profesorul universitar Gavril G. Neamțu, devenit între timp, din agreabil cunoscut, un prieten de-al nostru. Era pe la mijlocul lui noiembrie 2008. Dincolo de tematicile centrale prezentate de Domnia Sa, cu faimoasa-i claritate clinică, pe probleme de limbă română (dintre care *Variantes d'interprétation morphosyntaxique des possessifs du roumain* și *Sur quelques aspects de l'individualité du roumain parmi les autres langues romanes*) în fața unui public francez atent, format din cadre didactice de diferite specialități și din studenți, unele discuții neformale purtate după ultimele lecții ale invitatului s-au îndreptat, nu întâmplător, și către chestiuni mult mai pragmatice, legate de situația predării limbii române în Franța¹. Chiar dacă era marginală față de tematicile abordate la conferințe, toată componenta istorică în acest domeniu – adică un eventual recurs la ipoteze culegeri de surse privind nașterea acestei materii de predare în anumite zone geografice ale spațiului cultural francez sau la o cronologie riguroasă de evenimente efectiv atestate – se dovedea o dată în plus a fi problematică și deficitară. De fapt, de-a lungul istoriei, dacă modalitățile și evoluția predării francezei la români chiar până în adâncul ținuturilor moldovenești, muntene și ardelene a atras adeseori interesul specialiștilor – aceștia provenind, de altfel, în mod covârșitor, din rândul cercetătorilor români –, în cazul Franței o trasabilitate inversă, ca într-o oglindă reciprocă, a predării românei a rămas cel mai des foarte vagă sau chiar cu totul inexistentă pentru multe zone.

1.1. Pornind azi, după aproape șapte ani, din acel punct legat, în mod fortuit, dar fericit, de vizita făcută de profesorul G. G. Neamțu la Aix-en-Provence, îmi propun, fără să încerc și, cu atât mai puțin, să reușesc a fi exhaustiv, să conturez, în puținele pagini care urmează, și să reactivez prin câteva date-reper niște amintiri, culturale, dar și de suflet, deja mult îndepărtate în timp, în majoritatea lor, care se în-

¹ După cum voi arăta mai jos, tocmai ieșisem cu câteva luni mai devreme câștigător din luptele mele îndelungate, pe plan intern, pentru înființarea la Aix-en-Provence, cu acordul ministerului francez de resort, a unei Licențe (*Licence*) de română (diplomă națională de stat), care fusese în cele din urmă aprobată; Aix-en-Provence a putut oferi, astfel, singura Licență din sistemul *universitar* francez pentru această specialitate, inclusiv față de universitățile din capitală, situație de care ne bucurăm și astăzi.

cadrează și ele în ceea ce am numit altundeva, în mod global, *franco-românismul*. Le socotesc nu numai utile pentru toți colegii, români sau nu, care, indiferent de nivel sau loc, se ocupă de predarea românei în străinătate, dar și ca pe o modestă contribuție adusă la un – deocamdată – virtual studiu istoric atotcuprinzător privind receptarea românei și predarea ei în diferitele țări ale lumii, ceea ce rămâne încă, cred eu, necesar și urgent de realizat. Mă voi mărgini aici la situația Franței, punând în evidență, dincolo de situația din capitală, pe cea a unor centre universitare din sudul țării, ca și cum aș continua, astfel, în culori mult mai precise, vechile discuții de la noi din Provența.

1.2. Începând cu secolul al XIX-lea, mulți francezi, investiți cu sarcini oficiale sau simpli călători în Țările Române, au relatat, nu o dată măguliți, un fapt care îi uimea, venit, de altfel, să-i uimească îndelung – aș zice chiar definitiv –, și anume răspândirea cunoașterii limbii franceze la români, care depășea, în opinia multora dintre acești observatori, nivelul de acuratețe și de calitate pe care avuseseră prilejul să-l constate în alte zone europene, unde era ca o a doua limbă.

Consulii noștri în Principatele Unite, mai ales de la București sau de la Iași, au evidențiat deseori, în documente oficiale, această specificitate. Adrien-Louis Cochelet² scria, de exemplu, că, în 1834,

„[...] nu există niciun oraș în Europa, nici măcar Varșovia sau Petersburg, unde limba franceză să fie folosită într-un mod atât de generalizat ca la București”³.

Mai mult – și ca să ne apropiem de subiectul nostru –, în 1852, Marc Girardin, zis Saint-Marc Girardin (1801–1873), cunoscut om politic, dar și academician și profesor, relatează, referindu-se la anul 1836, că,

„[...] în Valahia, franceza este baza învățământului, [...] are prestigiul unei limbi clasice”⁴.

Citatele ar putea fi numeroase.

De asemenea, mulți filoromâni francezi din acele vremuri, precum Adolphe de Billecoq (1800–1874), Elias Regnault (1801–1868), Jean-Alexandre Vaillant (1804–1886), Stanislas Bellanger (1814–1859), Paul Bataillard (1816–1894), Edouard Thouvenel (1818–1866), Abdolonyme-Honoré Ubicini (1818–1884), ca să ne limităm la aceștia, au insistat și ei asupra faptului că o asemenea cunoaștere a limbii franceze în multe straturi ale societății românești era o constantă puternică. Manifestarea ei era, în același timp, culturală, de sintonizare și *afectivă*. Dar, într-un fel, am adăuga noi, era – precum ar fi putut spune și italienii ca filoromânii Giovenale Vegezzi-Ruscalla sau Ramiro Ortiz – *un amore non corrisposto*.

² Consul al Franței la București în perioada decembrie 1834–august 1836. A trăit între 1788 și 1858 (vezi Bardy 2005, p. 29 și nota 43).

³ „[...] il n’y a aucune ville en Europe, même à Varsovie et à Petersbourg, où la langue française soit d’un usage aussi général qu’à Bucarest” (Cochelet 1843, p. 254 – trad. n.).

⁴ „[...] en Valachie, le français est la base des enseignements, [...] il a les honneurs d’une langue classique” (Girardin 1852, p. 28 – trad. n.).

Aceasta, cel puțin, în structurile instituționale franceze și, în primul rând – ceea ce ne interesează aici –, în cadrul sistemului de învățământ din Franța.

Dacă în alte țări europene se mai iveau sau chiar începeau să dăinuiască, pe alocuri, câteva exemple de predare a limbii române, așa cum era cazul în Rusia, la Sankt-Petersburg, chiar în vremea și sub impulsul marelui duce Constantin (1779–1831), frate a doi țări, unde limba română era predată oficial – nu neapărat, desigur, pentru intenții strict culturale –, dacă niște intelectuali români mai de vază încercau să dezvolte cunoașterea realităților românești în restul Europei, unii dintre ei scriind chiar cu scopuri didactice lucrări spre folosul cunoașterii limbii române de către francezi, așa cum a fost cazul lui Vasile Alecsandri, alias V. Mircesco, cu a sa *Grammaire de la langue roumaine* din 1863, dacă apar tot atunci, ca baze teoretice și instrumente practice de învățământ, dicționare bilingve *franco-române* – unde îi regăsim, de altfel, ca autori, în afară de J.-A. Vaillant în 1839, pe expatriații Raoul de Pontbriant (1862), Frédéric Damé (1893–1895) sau, mai târziu, în 1939, pe românul (!) Charles Drouhet (vezi Munteanu 1940, p. 11) –, dicționare care vor circula mai întâi, pentru primele dintre ele, numai pe teritoriile românești⁵, dacă, în sfârșit, sunt efectiv atestați numeroși francezi (profesori, preceptori, învățători, directori sau fondatori de „pensioane” franceze), nu numai la Academia Mihăileană sau la Sfântul Sava, ci chiar în România provincială de atunci, la Bacău, Bârlad, Botoșani, Craiova, Galați, Giurgiu, Piatra (Neamț), Roman, Târgu Ocna, Putna etc., în Franța, din contră, limba română, cu toată simpatia politico-culturală arătată de numeroase personalități emblematice, ca Alphonse de Lamartine, Victor Hugo, Edgar Quinet, Jules Michelet, rămânea complet marginalizată față de alte limbi străine și lipsea cu desăvârșire nu numai din peisajul școlar, ci și din cel universitar. În treacăt, ne putem întreba dacă, de atunci, în trecerea timpului, cu toată dezvoltarea contactelor interumane și internaționale actuale, lucrurile s-au schimbat destul de mult până astăzi...

1.3. Chiar dacă nu avem suficiente date, și mai ales sigure, referitoare la primele încercări reale de predare a limbii române în Franța acelor vremuri, încercări care, putem crede, n-au lăsat urme durabile, totuși se pare că această preocupare culturală va fi fost vizibilă prin anii 1860, mai întâi prin strădaniile unui lingvist și istoric devenit secretar al lui Carol I, Émile Picot (1844–1918). Odată întors în Franța, după o ședere oficială intermediară la Timișoara, É. Picot, ajutat și de statura sa de fost reprezentant diplomatic francez în Regatul Român, va realiza în cadrul învățământului superior parizian ceea ce istoria ar putea reține ca *primele încercări reușite* de difuzare a limbii și culturii române într-un context instituțional francez.

De fapt, în 1875, și trecem aici peste detalii, É. Picot va ține la École Nationale des Langues Orientales Vivantes din Paris primele (după câte cunoaștem până acum) cursuri efective de română. Cert este că, tot în acel context, Émile Picot, devenit titular al catedrei propriu-zise de română creată în 1888 și ales, între timp academician, în 1897 (vezi Bazin 1995, p. 992), va fi urmat în 1908 de un mare prieten al

⁵ Despre contextualizarea și rolul acestui tip de dicționare, mai ales în legătură cu activitatea lui J.-A. Vaillant, vezi Bardy 2013.

românilor, anume de Mario Roques (1875–1961) – care va deveni și el academician în 1937 –, titularizat pentru română în 1909 (*Sources*, p. CVIII). M. Roques va putea dezvolta câțiva ani mai târziu acest învățământ și în cadrul propriu-zis al Sorbonei, începând cu anul 1912. Dacă ținem cont de faptul că actualul INALCO este o structură ce depinde mai puțin de cadrul universitar *stricto sensu*, cât mai degrabă de tangențele cu Ministerul de Interne, atunci acel an 1912 poate fi considerat, pe bună dreptate, primul moment concret al unui învățământ oficial de română într-o *facultate* franceză. Trebuie menționat un fapt important, și anume că guvernul român avusese o importantă contribuție concretă la această înființare, deoarece alocase fonduri în acest scop (Merlin 1931, p. 353). Neținând cont de câteva întreruperi datorate unor circumstanțe vizând viața personală sau evenimentele politice, dintre care, desigur, cele două conflagrații mondiale, se poate spune că predarea limbii române s-a realizat în această primă instituție în mod aproape continuu, succesorii lui M. Roques, care își încheie profesoratul în 1937, fiind Jean Boutière (1898–1967) – fost membru al misiunii universitare franceze în România între 1920 și 1922 și, de asemenea, cunoscut provensalist –, în 1938, și Alain Guillermou (1913–1998), în 1948. Acesta din urmă, cu un număr de studenți destul de modest; și vom aminti aici „butada” lui A. Guillermou care, la întrebări prea insistente dacă avea mulți studenți, răspundea că avea atâția câți erau necesari pentru o partidă de bridge! Un bridge mai îndelungat, fără îndoială, căci cursurile lui au durat aproape 30 de ani.

Oricum, utilitatea și chiar necesitatea dezvoltării limbii române în alte zone universitare franceze fusese evidențiată de câțiva intelectuali și este simptomatică, în 1925, o personalitate de talia lui Jérôme Carcopino (1881–1970), mare istoric, arheolog, dar și înalt funcționar, nu ezita să pledeze cu o deosebită forță în această direcție:

„[...] va fi în interesul nu numai al arheologilor noștri, dar și al tuturor învățaților, al industriașilor și al negustorilor, să cunoască limba română [...]. În interesul celor două popoare, pentru viitorul imediat și îndepărtat al relațiilor lor, o dublă sarcină se impune prezentei generații: începerea răspândirii românei în Franța și continuarea difuzării francezei în România [subl. n.]”⁶.

Mai mult, adăuga viitorul academician,

„Dacă nu putem deocamdată întrevădea crearea unor cursuri de română în instituțiile noastre de învățământ secundar, pare în același timp ușor și indispensabil să fie mărită ponderea limbii și a literaturii române în învățământul nostru superior, măcar făcându-le obligatorii pentru toți elevii care se specializează în studiul limbilor romanice [subl. n.]”⁷.

⁶ „[...] il sera de l'intérêt, non seulement de nos archéologues, mais de tous nos savants, industriels et commerçants de savoir le roumain [...]. Dans l'intérêt des deux peuples, pour l'avenir immédiat et lointain de leurs relations, une double tâche s'impose à la génération présente: commencer de répandre le roumain en France, poursuivre la diffusion du français en Roumanie” (Carcopino 1925, p. 240, *apud* Desfeuilles–Lassaigne 1937, p. 173 – trad. n.).

⁷ „Si nous ne pouvons dès maintenant envisager la création de cours de roumain dans nos établissements secondaires, il paraît aussi facile qu'indispensable d'accroître la part de la langue et de la lit-

2. Aceste fraze, spre care se cuvine să se îndrepte și astăzi meditația noastră, sunt, totodată, un fel de rezumare proiectivă a situației în care încă se află predarea românei în Franța. Evident, exagerez, dar nu foarte mult ! Mai ales dacă ținem seama de dispariția, în ultimii ani, a mai multor centre de la noi, unde româna era predată, chiar dacă tangențial și la nivel modest, și de dispariția unora dintre puținele biblioteci de română aferente, ca, de pildă, aceea, bine înzestrată cum era, de la Clermont-Ferrand. În ce privește învățământul secundar, oricum, din păcate, nu exagerez deloc.

În cadrul larg al universităților franceze, din informațiile răzlețe pe care deocamdată le-am putut culege – nu avem încă nici în acest domeniu, din câte știu, o istorie amplă, fundamentată științific –, se pare că primele universități din provincie unde au existat o anumită stabilitate și o oarecare vechime, în predarea românei au fost Montpellier, Aix-en-Provence și, mai târziu, Strasbourg. Mă voi limita aici la primele două.

2.1. Despre începuturile exacte ale predării românei la Montpellier, în mod neașteptat, avem unele informații, din fericire directe și sigure, raportate minuțios de viitorul dramaturg Eugen Ionescu, aflat în faza tranzitorie de „Secretar de presă și cultural pentru regiunea Marseille–Montpellier–Toulouse” pe lângă Legația română din Vichy. În câteva documente axate pe probleme culturale, mai ales într-un referat diplomatic pe care îl redactează la Vichy în data de 2 martie 1943, document păstrat astăzi în arhivele Ministerului Afacerilor Externe de la București⁸, aflăm că, în circumstanțele vitrege ale acestei Franțe tăiate în două, din epoca lui Pierre Laval, începutul primelor cursuri de română a fost pregătit în orașul din sud făcând apel mai întâi numai la lectori români. Ei aveau să activeze pe lângă Catedra de limbi romanice. Primul dintre ei a fost instalat efectiv ca răspuns la un ansamblu de cerințe făcute în favoarea deschiderii acestei specializări, venite direct de la autoritățile universitare superioare de la Montpellier, în frunte cu rectorul de atunci, profesorul hispanist Jean Sarrailh (1891–1964), și cu decanul Augustin Fliche (1884–1951), arheolog și istoric, mare catolic, amândoi în bune relații cu rectorul Universității din București, fizicianul și... fostul pilot de vânătoare pe frontul francez Horia Hulubei (1896–1972), dar și prin mijlocirea influentă a lui Alphonse Dupront (1905–1990), fost director al Institutului Francez de Înalte Studii din București⁹.

Ca eveniment trăit nemijlocit de el însuși, de care trebuia, de altfel, să se preocupe oficial, Eugen Ionescu este cât se poate de precis când relatează primul curs de română de la Montpellier:

„[...] deschiderea cursului de limba română a avut loc la orele 16, în ziua de miercuri 24 februarie 1943, inaugurându-se totodată astfel Lectoratul de română al Facultății de Litere”.

térature roumaines dans notre enseignement supérieur, ne serait-ce qu'en les rendant obligatoires à tous les élèves qui se spécialisent dans l'étude des langues romanes (*ibidem*)”.

⁸ Documentul, cu numărul 939, 1943, Secția Documente Diplomatice, a fost publicat, cu alte câteva dări de seamă și referate purtând semnătura lui Eugen Ionescu, de către Dumitru Hîncu (2006).

⁹ *Ibidem*, document 575, 1942, datat 18 septembrie 1942.

Această lecție inaugurală a fost rostită de noul lector, Eugen Tănase (1914–2006), proaspăt doctor în litere al facultății montpelliериene din ianuarie 1942, unul dintre cei patru studenți români prezenți acolo în acel an¹⁰, „profesor titular de limba franceză în România” și „om de acțiune” după părerea lui E. Ionescu. Rostită „în prezența decanului și a unei asistențe de vreo patruzeci de persoane”, lecția a avut ca temă *La langue roumaine, langue néolatine*, subiect care, după aprecierea viitorului dramaturg, „a fost tratat onorabil și documentat”. Sintetizând ideile emise de vorbitor, E. Ionescu mai preciza:

„[...] arătând că marea majoritate a vocabularului limbii române este alcătuită din cuvinte slave, dl Tănase – întemeindu-se pe teoria circulației cuvintelor a lui Hasdeu, referindu-se la cercetările d-lui profesor Sextil Pușcariu, din care a citat abundent – a conchis că, formele sintactice românești, verbele principale și conjugările, marea majoritate a cuvintelor utilizate în vorbire și în scris fiind latine, limba românească se integrează în unitatea limbilor neo-latine”¹¹.

În încheierea raportului său, Eugen Ionescu declara, cu intenții mai largi:

„[...] sunt [...] de părere ca noii lectori să fie numiți [...] în alte centre universitare, utilizându-se studenții români aflați încă în Franța”,

studenți oricum puțini la număr atunci. Această tactică era propusă mai degrabă pentru că potențialii lectori, mai clar sau mai vag desemnați, odată selectați în România ca să ocupe funcții de predare în alte centre universitare franceze, în speță la Nancy și la Lyon, nu puteau veni din multiple motive. Cel pentru Lyon, de pildă¹², se lăsa așteptat deja de mai mult de doi ani! Era însă, în paralel, un motiv mai puternic, politic, care pleda pentru instalarea altor „lectori”, în conformitate cu unele sarcini încredințate Legației române de la Vichy, și anume crearea pe teritoriul francez a unor centre regionale românești de propagandă, care să fie acceptate mai ușor. Citim, de fapt, în același raport, că

„[...] ele pot fi realizate în cadrul firesc al lectoratelor de limba română, în jurul cărora se pot crea cercuri de studii române și cicluri de conferințe, biblioteci etc., ce nu ar mai avea aerul unor acțiuni de «propagandă» – cuvânt suspectat de francezi –, ci al unei cunoașteri culturale obiective”.

Alte vremuri... Oricum, la Montpellier, numărul săptămânal de ore de română, consacrate limbii și literaturii, se limita la două, după cum același lector Eugen Tănase arăta într-un raport de activitate expediat autorităților românești în mai 1943 (Hîncu 2006)¹³.

¹⁰ *Ibidem*. Ceilalți erau Sârbu, la medicină; Miron, la teologie și la litere; Lambrino, la filozofie.

¹¹ *Ibidem*, document 939, 2 martie 1943. Eugen Ionescu mai adăoga: „Dl Tănase a citat sonetul *Veneției* de Eminescu, arătând că optzeci și cinci la sută din cuvintele utilizate sunt latinești, cinci la sută neologisme, iar zece la sută abia ne-latine. A arătat, de asemenea, că aceeași proporție se întâlnește în toate textele românești”.

¹² Era vorba de N. N. Condeescu. Concursul pentru ocuparea postului de lector avusese loc în aprilie 1941, iar raportul lui Eugen Ionescu este din 2 martie 1943!

¹³ Document 1079, 1943, datat Montpellier, 30 mai 1943.

Mulți ani după el, urmau să funcționeze, în sfârșit, în cadrul acestei Facultăți de Litere, alături de alți lectori, printre care poate fi amintit istoricul literar Maria Platon (n. 1924), câțiva româniști francezi, dintre care se detașează în prim plan figura dialectologului Louis Michel (1913–1975) – decedat în condiții curioase la București într-un accident de circulație în timpul unui sejur legat de conferirea titlului de Doctor Honoris Causa –, și apoi, aceea a lui Jacques Bouët, cunoscut și ca etnomuzicolog, a cărui activitate didactică s-a încheiat acum câțiva ani¹⁴.

2.2. În Provența lui Giono și a lui Cézanne, la Aix-en-Provence – acum *Aix-Marseille Université* –, dacă, în absența documentelor, ne încredem în ceea ce aș numi tradiția orală locală, primele cursuri universitare au început în anii 1960. Erau cursuri cu totul marginale, și ele de numai două ore pe săptămână, care se desfășurau, în lipsa altor posibilități, în cadrul Catedrei de franceză (acea disciplină pe care francezii o numesc „Lettres Modernes”). Aceste cursuri de limbă au putut fi înța doar trei sau patru ani. La sfârșitul anilor '60, odată cu semnarea unei noi înfrățiri („jumelage”) între Universitatea din București și cea din Provence, ele au fost reluate prin trimiterea unor lectori din România. În 1970, o *chargée de cours* preexistentă, Ilinca Ionescu-Barthouil, recrutată local, a fost, astfel, brutal îndepărtată – Domnia Sa, despre care mă bucur să pot spune, ca autor al acestor rânduri, că a fost primul meu profesor de limba română, urma să activeze mai târziu, tot pentru predarea limbii române, la antena universitară din Avignon – de un dialectolog trimis de la București, Valeriu Rusu (decedat în 2008), care, părăsind definitiv România, în cele din urmă, a fost făcut conferențiar asociat mai mulți ani, până la titularizarea sa către 1980. E perioada când s-a asigurat o oarecare stabilitate administrativă în existența acestei discipline, cu toate că, timp îndelungat, nu a fost vorba de un departament separat, româna fiind dependentă de alte departamente administrative, între care, la un moment dat, cel de italiană. Cursurile, mai mult de inițiere în limbă, cu crâmpie de literatură, erau numai opționale, neputându-i duce pe studenții interesați decât până la un simplu „Diplôme d'Université”, binecunoscutul „D.U.”, cu valoare mai mult locală, nu și națională. Situația dată, fără un parcurs întreg de română, fără unul de licență, s-a permanentizat; mulți ani la rând, cadre didactice din România au venit ca lectori, de regulă, pentru doi sau trei ani. Unii au cunoscut condiții dificile – inclusiv în ce privea salariul și locuința –, nu numai datorită situației politico-economice din România, dar și sub efectul unor deficiențe locale. Printre lectorii care au acționat pozitiv, în afara lui Ghiță Florea (București), care a stat numai un an, îi putem aminti, cronologic, pe Ilie Dan (Iași, 1975–1978), filolog și poet dispărut în 2014, sau, mai ales, pe amabilul Florin Mihăilescu (București, 1979–1985), critic și istoric literar de renume – care a și îndeplinit funcții într-un minister în urma evenimentelor din 1989 –, sau pe meticolosul Constantin Dominte (București), lingvist și totodată distins esperantist, dispărut prea devreme, în 2006. Printre ei, o activitate mai susținută și rodnică a avut-o și o are azi, în condiții, desigur, mai prielnice și deschise, lingvistul Ștefan Gencărau, venit de la Uni-

¹⁴ Alte informații, directe (autorul fiind fiul Dnei Maria Platon), despre lectorii români de la Montpellier în Platon 2010, *passim*; vezi mai ales p. 104, notele 18–19.

versitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca – universitatea unde a funcționat, mai demult, semnatarul acestor rânduri, care a reușit, mai apoi, să creeze premisele unui acord interuniversitar Aix-Marseille–Cluj. Dumnealui a fost primul, dintre toți lectorii, care a putut, dar mai ales a știut să folosească din plin și să depășească structurile existente, fiind sosit într-o fază de limpezire și stabilizare (definitivă, să sperăm) a studiilor de română la Aix-en-Provence, această disciplină fiind integrată într-un departament unde îi este asigurată vizibilitatea și prin propria denumire oficială: „Departament de Lingvistică Comparată a Limbilor Romanice și de Română”, entitate de sine stătătoare, eliberată, așadar, de orice tutelă a altei limbi, chiar și romanică, o independență foarte rar întâlnită în cazul românei, și nu numai în Franța.

În structura actuală, modesta diplomă locală „D.U.”, menționată mai sus și, de altfel, încă existentă, slabă și unică răsplată a celor ce își investeau timpul în studierea limbii române, a fost concurată și depășită în ultimii ani prin înființarea unei trepte și a unei diplome cu demnitate reală, recunoscută oriunde în Franța și în lume: crearea nivelului de Licență și, prin urmare, a dreptului de a acorda absolvenților de română o „Diplomă națională, de stat”. După lupte duse împotriva unor inerții de lungă durată, cu istovitoare confruntări administrative, cu dosare nesfârșite și, evident, cu eforturi la fel de lungi împotriva unor invidii intestinale, un efort de cursă lungă a adus așadar semnatarului acestor rânduri – sosit în 1990 – satisfacția de a obține avizul elogios al ministerului francez de resort. Este în prezent *singura Licență de română* care există în *universitățile din Franța*, iar actul consfințește, din 2008, existența singurului parcurs universitar francez complet de nivel licență, masterat și doctorat pentru limba română.

Neexistând însă cursuri de română în sistemul școlar preuniversitar, această ofertă academică de specializare din Aix-en-Provence, unde se înscriu nu numai români stabiliți de mai puțină sau de mai multă vreme în Franța, ci și mulți francezi sau străini, inclusiv studenți Erasmus, implică desfășurarea unor eforturi progresive, adaptate intereselor destinatarilor. În primii trei ani, ținta de atins este nivelul C2, prag pentru cei doi ani următori de *Master*, *M1* și *M2* de română, în conformitate cu sistemul Bologna, și, desigur, condiție pentru asumarea ulterioară a unei teme de cercetare de demnitate doctorală pe o durată, devenită acum obișnuită, de trei ani. Nu avem deocamdată masterate zise *profesionalizante*, cel actual, oricum important, fiind denumit „Master de cercetare” (*Master recherche*). Fără să pot înșira aici toată organizarea internă a acestor ani de studii, voi aminti că, desigur, accentul e pus nu numai pe specializarea lingvistică – incluzând și ore de lingvistică comparată a limbilor romanice –, ci și, în egală măsură, pe istorie, literatură, cultură și civilizație, cu insistență deosebită pentru secolele XVIII–XXI.

Îmi rămâne să spun câte ceva despre doctoratele noastre actuale de română. Fără a intra în alte detalii descriptive – presupuse deja, în sensul că și aici respectăm criteriile „Bologna” –, mă voi limita, ca ilustrare a paletii relativ largi de orientări accesibile doctoranzilor, la câteva exemple de titluri de teze de doctorat, alese dintre cele pe care, efectiv susținute, am avut plăcerea să le conduc începând cu

anul 2000: *Le proverbe, forme de sagesse populaire? Images de soi et images d'Autrui dans les proverbes roumains aujourd'hui, Aspects du franco-roumanisme culturel et linguistique à la lumière des documents juridico-administratifs des pays roumains (1828–1848)* și *Théâtre et vision théâtrale dans l'œuvre de Mircea Eliade*¹⁵. Ceea ce ar putea părea la prima vedere un fel de eclecticism este însă o înșiruire de deschideri, de o utilitate aparte pentru cunoașterea și vizibilitatea realităților culturale românești în Franța.

Dacă a trecut vremea când esența predării limbii române se mărginea a fi, și la Aix-en-Provence, ceea ce a rămas în multe alte centre universitare, anume o simplă „unité de valeur” sau „unité d'enseignement”, folosită vag pentru completarea eventuală a altor diplome, nu trebuie trecut sub tăcere faptul că, în contexte de concurență generalizată și nu întotdeauna corectă, se impune o permanentă vigilență: a asigura perenizarea parcursului complet de română este esențial. Viitorul studiilor românești în Franța atârână și de aceasta. Să spunem lucrurilor pe nume: în mod global, această disciplină, indiferent de nivel, din fel și fel de motive și mai ales pre-texte, rămâne amenințată în Franța, inclusiv, se pare, la Aix-en-Provence. Trebuie, așadar, ca existența studiilor de română în țara noastră să fie susținută neapărat și pe plan politic, să existe o voință oficială clară și clar afirmată bilateral. Exprimăm, totodată, o constatare care ia o amploare din ce în ce mai mare, și anume că reintroducerea acestei discipline în toate centrele franceze de unde a fost eliminată în ultimii ani e necesară. Astfel, se va putea rezolva și asimetria anormală care, în pofida unor eforturi meritorii desfășurate, de pildă, de Institutul Limbii Române, se adâncește între cele două țări din acest punct de vedere.

A venit, fără îndoială, momentul ca studiile de română în Franța să iasă dintr-o copilărie care a durat prea mult. Suntem sau nu suntem toți în Europa?

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Bardy 2005 = Gilles Bardy, *Antoine-Louis de Grammont, un Français agent russe dans les Principautés roumaines au XIXe siècle*, Editura Enciclopedică, București, 2005.
- Bardy 2013 = Gilles Bardy, *Câteva sugestii de studii terminologice despre români și spațiul lor geografic și istoric în lexiconul francezului Jean-Alexandre Vaillant*, în „Studii de știință și cultură” (Arad), IX, 2013, nr. 3, p. 9–13.
- Bazin 1995 = Louis Bazin, *L'École des Langues orientales et l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres (1795–1995)*, în „Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres” (Paris), CXXXIX, 1995, nr. 4, p. 983–996.
- Carcopino 1925 = Jérôme Carcopino, în „La Vie” (Paris), 15 juillet 1925, p. 239–241 (*apud* Desfeuilles–Lassaigne 1937).
- Cochelet 1843 = Adrien-Louis Cochelet, *Extrait d'un journal de voyage fait en 1834 et en 1835 par M. Cochelet, ancien agent et consul général de France, en Valachie et en Moldavie, pour servir à l'histoire de ces deux principautés*, în „Bulletin de la Société de Géographie” (Paris), 2e série, XIX, 1843, p. 249–274.

¹⁵ Respectiv: în 2002 (doctoranda prof. Carmen Mihai); în 2012 – în cotutelă cu profesorul Mircea Braga, Universitatea „18 decembrie 1918” din Alba Iulia (doctoranda asistent univ. Aura-Celestina Cibian); în 2009 (doctoranda prof. Maria Claudia Buftea-Chircu).

- Desfeuilles–Lassaigne 1937 = Paul Desfeuilles, Jacques Lassaigne, *Les Français et la Roumanie*, Imprimeria Națională, Bucarest, 1937.
- Girardin 1852 = Saint-Marc Girardin, *Souvenirs de voyages et études*, vol. I, Amyot, Paris, 1852.
- Hîncu 2006 = Dumitru Hîncu, *Eugen Ionescu la Vichy*, în „România literară”, XXXIX, 2006, nr. 37, p. 16–17.
- Merlin 1931 = Alfred Merlin, *Notice sur la vie et les travaux de M. Mario Roques*, în *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*, Paris, 1931, p. 349–358.
- Munteanu 1940 = Basil Munteanu, *Charles Drouhet*, în *Mélanges d'histoire littéraire et de littérature comparée offerts à Charles Drouhet par ses amis, ses collègues et ses anciens élèves à l'occasion du XXXe anniversaire de son enseignement à l'Université*, Impr. „Bucovina” I. E. Torouțiu, Bucarest, 1940.
- Platon 2010 = Alexandru-Florin Platon, *En deçà et au-delà du rideau de fer: les professeurs de l'Université de Iași dans les Universités françaises au temps du communisme (années 1960–1970)*, în Yves Denéchère, Marie-Bénédicte Vincent, *Vivre et construire l'Europe à l'échelle territoriale de 1945 à nos jours*, P.I.E. Peter Lang, Bruxelles, 2010, pp. 99–114 (Euroclio. Études et Documents, 53).
- Sources = *Sources de l'histoire de la Section des Sciences historiques et philologiques de l'École Pratique des Hautes Études* (2006), în *École Pratique des Hautes Études. Section des sciences historiques et philologiques. Livret-Annuaire 20, 2004–2005, 2006*, p. 61–111 (Paris, Archives Nationales, EPHE, cota F/17/13612).

L'ENSEIGNEMENT DE LA LANGUE ROUMAINE EN FRANCE.
FRAGMENTS D'HISTOIRE
(Résumé)

Si la situation de l'enseignement du français en Roumanie, qui plonge ses racines dans une histoire déjà ancienne, a retenu l'attention des chercheurs, il n'en va pas ainsi pour celui du roumain en France, bien moins ancien et trop peu étudié. Après un panorama historique des premiers temps de cet enseignement dans le contexte universitaire français, plus spécialement à Paris, Montpellier – où interfère une facette d'Eugène Ionesco – et Aix-en-Provence, l'accent est mis sur la situation de cette dernière ville où un parcours complet de roumain, unique dans l'université française, a été finalisé en 2008.

Cuvinte-titlu: *limba română, istoria învățământului, predarea românei, receptarea românei la universitățile franceze, Paris, Montpellier, Aix-en-Provence.*

Mots-clés: *langue roumaine, histoire de l'enseignement, enseignement du roumain, réception du roumain dans des universités françaises, Paris, Montpellier, Aix-en-Provence.*

*Aix-Marseille Université
Aix-en-Provence, 29, avenue Robert-Schuman
France
gilbardy@yahoo.com*